

1821-2021

Η ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ ΜΙΑΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

ΤΟΥ ΘΑΝΟΥ ΒΕΡΕΜΙΣ

Η σημασία των απομνημονευμάτων για την κατανόηση της παλιγγενεσίας

Η διήγηση του Φωτίου Χρυσανθόπουλου, κατά κόσμον Φωτάκου, από τα Μαγούλιανα της Γορτυνίας, είναι ένα σπαρταριστό κομμάτι ιστοριογραφίας. Μεταφέρει σε μας χαρīs διαγαγίό τους προΐδεασμούς του και την ένταξή του σε μια από τις παρατάξεις του Αγώνα.

Ο Φωτάκος βρέθηκε αρχικά στην Οδησό για να μάθει την τέχνη του εμπορίου αλλά τον κέρδισε ο πατριωτισμός του και γύρισε στον Μοριά ως πράκτορας της Φιλικής Εταιρείας. Προσκολλήθηκε στην οικογένεια Κανέλλου Δεληγιάννη από τα Λαγκάδια, αλλά σταδιοδρόμησε ως καπετάνιος (λοχαγός) και πρωτοπαλίκαρο του Κολοκοτρώνη. Εμεινε με τον Γέρο ως το τέλος του Αγώνα.

Στο έργο του περιγράφει με κάθε λεπτομέρεια τα προβλήματα της πολιορκίας της Τριπολιτσάς. Εξηγεί το τέχνασμα του Κολοκοτρώνη να κερδίσει την εμπιστοσύνη των τουρκαλβανών μαθοφόρων της πόλης και της συμφωνίας ώστε να εγκαταλείψουν το πόστο τους.

Περιγράφει με εγκυρότητα την πορεία της «μπέσας» που παρ' όλιγον να βάλει τη ζωή του Γέρου σε κίνδυνο. Το αποτέλεσμα ήταν πολύτιμο για τους Έλληνες πολιορκητές.

Η περιγραφή του Φωτάκου μεταφέρει τη νοοτροπία των ομοίων του για το γεγονός της άλωσης.¹ «Η σφαγή άρχισε εις όλα τα μέρη της πόλεως, το τουφέκι εδούλευε πανταχού και ανήλειως και κατά τρεις ολοκλήρους ημέρας εσκοτώνοντο πάσης ηλικίας άνθρωποι άνδρες, γυναίκες και παιδιά ανήθικα. Οι Έλληνες εδώ εξεδικήθησαν δι' όσα τόσους χρόνους είχαμε πάθει από τους τυράννους μας. Πολλοί δε Τούρκοι, οίτινες εκλείθησαν εις τα στίτια των, επροτίμησαν και εκάσαν μέσα εις αυτά με της φαρμίας των παρά να παραδοθούν εις τους δούλους των.

Πολλοί καπεταναίοι και άλλοι Έλληνες από φιλανθρωπίαν ήθελαν να σώσουν κανένα Τούρκον· άλλος όμως Έλλη, του οποίου ο Τούρκος την γυναίκα, το παιδί ή και αυτών τον ίδιον είχε κατά διαφόρους τρόπους αιμάσει, τυραννήσει και αδικήσει, άμα έβλεπε τον εχθρόν του τού άναπτεν από πίσω την πιστόλιαν ή το τουφέκι του· όσο ήθελαν να σώσουν Τούρκους και να κάμουν καλόν έτρεχαν κίνδυνον· διότι πολλάκις το βόλι επέρνα τον Τούρκον και ερόνυε και τον Έλληνα (...).»

Ο Νικόλαος Σπυλιόδης που επισκέφθηκε την Τριπολιτσά μετά την άλωση, δεν κάνει προσπάθεια συγκάλυψης των ακροτήτων που διέπραξαν οι Έλληνες. «Οι Έλληνες εις την έφοδον της Τριπολιτσάς ερόνυσσαν πλήθος Τούρκων· ερονεούθησαν δε και εξ αυτών έως τριακόσιοι. Ερόνυσσαν και όλους τους Τούρκους τους παραδοθέντας εις την διάκρισιν των, μη φοισθέντες ηλικίας και γένους (...). Εξώθεν δε της Τριπολιτσάς σωφός μέγας τοιούτων πτωμάτων πάσης ηλικίας αμφοτέρω των γενών, ενώνι τον θεατήν εις δάκρυα.»²

Σε αντίθεση με την αρνητική εντύπωση που προκάλεσαν οι ακρότητες στην άλωση της Τριπολιτσάς, η πολιορκία και η εξέδος του Μεσολογγίου αποτέλεσαν τη μεγαλύτερη ήθικη νίκη του επαναστατημένου γένους για τη φιλελληνική Ευρώπη. Η αντοχή και το θάρρος των πολιορκημένων συνόδευσαν την πρώτη μικρογραφία ενός μελλοντικού έθνους - κράτους. Στην τελευταία πολιορκία (1825-26) οι Οθωμανοί αποφάσισαν να κάνουν χρήση όλων των δυναμένων που διέθεταν, τουρκικών υπό τον Κιουταχί Ρεσίφ Πασά, αιγυπτιακών υπό τον Ιμπραήμ και τον στόλο υπό τον Τοπάλ Πασά.

Ο Σπυρομίλιος με τους χειμαρρώτες πολεμιστές του έγινε ένας από τους δύο (μαζί με τον Μακεδόνα Νικόλαο Κασομούλη) ιστορικούς της εποποιίας.³

«Ημέρα και νύχτα πολλά ολίγον ησυχάζαμε, και αύξαμε η ανουχία μας καθόσον επιλοιάζον περισσότερο· διότι εκτός του ακροβολισμού, όστις ήτον σχεδόν αδιάκοπος, ήμεθα βιασμένοι να επισκευάζωμεν πάντοτε τας θέσεις μας, επειδή αφάνιζεν όλα το τουρκικόν κανόνι, και σχεδόν η εργασία ήτον αδιάκοπος (...). Πλην μ' όλα την προσοχήν μας οι εχθροί επιλοιάζον κάθε νύχτα με τα περιτοφωριάτά των, και ως επίηπιζάν ούτως και αφίνον τα παλαιότερα κανονοστάσια, μεταφέροντες τα πυροβόλα εις τα νεότερα, και τούτο εις τ' αντίκρου του Φραγκλίνου και Μονταλεμπέρτ (...). Εμεταχειριζόμεθα μύριους τρόπους διά να εμποδίζωμεν την πρόδον του μεγάλου όγκου χώματος· άλλοτε ερρίπτομεν βόμβας, τας οποίας οι μηχανικοί μας φιλελλήνες γερμανοί Στίλμπεργκ και Delaunet, μ' εις δεξιότητα μεγάλην εδιδούσαν, οβιδοβόλα, κανονοβόλας πηδηματικούς (à fischet)· άλλοτε εγεμίζαμε καλάθους με λίθους και τας εβάνυαμε εις τους άλμους αντί βομβών, και με μέτρον ώστε να πίπτουν εκεί όπου εργαζόντο οι εργάτες κυλιόντες τον όγκον χώματος.»⁴

Από τις λεπτομερείς περιγραφές του Σπυρομιλίου καταλαβαίνει ο αναγνώστης ότι μεγάλο μέρος της πολιορκίας του Κιουταχί αποτελούσε η μετακίνηση χώματος προς τις ελληνικές τάπες. Οι υπερασπιστές έκλεβαν το χώμα και το τοποθετούσαν έξω από το μέτωπο της πολιορκίας. Ενίοτε η ρουράφ έσκαβε λαγούμια κάτω από τους Τούρκους και τους ανατινάζε μαζί με τους λούφους των χωμάτων.

Τα *Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επαναστάσεως των Ελλήνων 1821-1833*, του Νικόλαου Κασομούλη, αποτελούν ένα ακόμα εύρημα του Γιάννη Βλαχογιάννη, ο οποίος γράφει για τον αγωνιστή - ιστοριοδίφη:

«Σ' αυτό το πανηγύρι το φανταχτερό μας προσκαλεί ο Κασομούλης. Εκεί στο Μεσολόγγι, είναι παρατηρητής μαζί και πολεμιστής, γραμματικός μαζί και παραστάτης στα περίρημα πολεμικά συμβούλια, ζωγράφος των μαχών, των εξόδων, των ομηρικών διαλόγων ανάμεσα σ' εχθρούς και φίλους.

Ο ίδιος ο Κασομούλης μόλις φτάνει στο Μεσολόγγι μας κάνει μέτοχους του ενθουσιασμού του: «Ενώ ακαταπαύστως εξακολουθούσεν ο πόλεμος εις τους προ-

μαχίονας, πλήθος στρατιωτών και πολιτών, με δλπν την αδιαφορίαν, όσών να ευρίσκοντο εις πανήγυριν, έτρεξαν να μας ιδούν, φέροντες τα όπλα των μόνον μαζί των. Εφιλήθημεν με τους γνώριμους, εκλαύσαμεν όσών να ήλθαμεν από άλλον κόσμον, από τη χαρά της συναντήσεως. Προχωρώντας προς τον προμαχώνα όπου ήταν ο Στουρνάρης⁵, τα βόλια έπιπταν όσών κάλαζα (...) πλην κανέναν απ' όσους απατούσα δεν έβλεπα να σκύπτει από τον σφυριγμόν των μόνον εγώ έσκυπτα, διότι θαρούσα (ότι) όλα θα με σκοτώσουν.»⁶

Αυτή τη γραφή της ιστορίας χάσαμε όταν οι ιστορικοί μας έγιναν λόγιοι.

Τα απομνημονεύματα αποδίδουν τον χαρακτήρα του γράφοντος, την ένταξή του στα πολλά στρατόπεδα των Ελλήνων και τους προΐδεασμούς του. Ο Μακρυγιάννης είναι ο διαφανέστερος μόνιμα διαμαρτυρούμενος για τις αδικίες που διέπραξαν οι ισχυροί εις βάρος του. Απαιχεί τη νοσοτροπία όσων υπήρξαν ηγέτες των εμφυλίων πολέμων και υποτιμά τους καλύτερους του, όπως τον Κολοκοτρώνη, τον Παπαφλέσσα και τους μοραβίτες αγωνιστές γενικότερα. Ο Κασομούλης αντίθετα είναι μετριόπαθς και τίμιος. Οι περιγραφές του Μεσολογγίου είναι η κορωνίδα του τρίτου έργου του και η αυτοκριτική δεν απουσιάζει από τις εκτιμήσεις του. Ο Σπυλιόδης με το πεντάτομο (χάρη στον Π. Χριστόπουλο) έργο του είναι ο σοβαρότερος σε εκφορά του λόγου από τους σύγχρονούς του. Εκφράζει και αυτός τις συμπάθειες και τις αντιπάθειές του, ιδιαίτερα κατά των εχθρόν του Καποδίστρια, αλλά προσφέρει και πολλά στοιχεία που διέθετε χάρη στη διοικητική του πείρα.

Χάρη στα πολλά απομνημονεύματα που σώθηκαν γνωρίζουμε περισσότερα για την παλιγγενεσία από ότi για οποιαδήποτε άλλη περίοδο της ελληνικής ιστορίας. Η γνώση μας φωτίζεται από τα συναισθήματα των μαρτύρων.

1) Φωτάκος, *Απομνημονεύματα περί της ελληνικής επαναστάσεως*, τόμος Α&Β, Φιλολογικά χρονικά, Αθήνα 1960, σ. 168-169

2) Ν. Σπυλιόδης, *Απομνημονεύματα*, επιμ. Π.Φ. Χριστόπουλου, τόμος Α', Αθήνα 2007, σελ. 231-32.

3) Σπυρομίλιου, *Χρονικό του Μεσολογγίου 1825-26*, Αθήνα: Γαλαξίας, 1969, σελ. 54-56.

4) ό.π. σελ. 62

5) Ο αρματολός του Ασπροπόταμου (Αχελώου) ήταν 53 ετών (γέρος τότε) όταν αποφάσισε να μπει στο Μεσολόγγι. Σκοτώθηκε κατά την εξέδο. Ο Κασομούλης είχε υπάρξει πρωτοπαλίκαρο του Στουρνάρη και ήταν ερωτευμένος με την κόρη του την οποία η μάνα της έδωσε στον Κριεζίτη.

6) Ν. Κασομούλης, ό.π. τόμος Β', Αθήνας 1940, σ. 92.